

Učiteljski

TOVARŠ.

Izhaja
1. in 15. dne vsakega
meseca na celi polh.

List za šolo in dom.

Veljá
za vse leto 2 gl. 50 kr.,
za pol leta 1 gl. 30 kr.

List 12.

V Ljubljani 15. junija 1871.

Tečaj XI.

Lastni prid.

Pes ovčarski nekđaj sreča
Gladne žé volkove tri,
Strah mu je pretresel pleča,
Videl je, da smert pertí.

Jutri bomo te čakali,
Ko na paši boš čuval,
Da iz drobnice živali
Tri nam vzeti bodeš dal.

Berž so ga volcjé zgrabili
In dejali mu takó:
»Lehko bi te umorili,
Ker nas strojil si močnó.

Pes obljubil, storil tó je,
Zraven tega bil veselí,
Da življenje si dragó je
S smertjo treh ovác otél.

Tega vendar ne storímo,
Če pogodbo tó spoznaš,
Da te živega pustímo,
K temu nam prisego daš:

Taka tudi je na sveti,
Vse za lastni prid skerbí;
Mnogo mora jih terpeti,
Da se eden veselí.

Fr. Cimperman.

Ljubezen do poklica.

Spisal J. Zima.

Ljubezen do poklica — kako prazne besede! besede, ktere so se že dovolj prerešetale, že dosti premišljevale, in o tem še kaj več govoriti, bi bilo toliko, kot vodo v Savo nositi, ali pa, — ker učitelji ljubimo izraze iz svojega lastnega obzorja, to bi bilo toliko, kot izustiti: školniki, zvesti učenci slovečega Pastalocija, se bodo še enkrat tako plačevali za njihove trude, da bodo nekako majhni Krösusi. Temu pa vendar ni tako! Ljubezen do svojega stana, — so besede daleč segajoče in preobširnega pomena; besede te so že stare, vendar pa še zmiraj nove, in tedaj vredne, da se o njih pomenkova.

Ljubezen do poklica se razprostira na dve strani. Ona tirja 1. veselje, 2. pa zvestobo do stana, in kjer te dvojice ni, tam ni poklica, je le nesrečno življenje, polno britkosti. Kam zabrede tisti, ki svoj stan zanemari, nam je le predobro znano.

Če je že v vsakem stanu nesreča, ako kdo nima ljubezni do poklica, tim večja se mi pa ta še le zdi, če se to prikaže pri učiteljskem ali duhovskem stanu; in zato je vredno, da se o tem večkrat kaj govori.

Vlada sicer poslednji čas veliko pripomore, da bi učitelju zbužala ljubezen do poklica; tu omenjam le tečajev izobraževanje nadaljujočih in šolskega vodstva. Vodstvo se sicer ne sme pogrešati, vendar, kjer je ljubezen do poklica, ni toliko treba vodstva.

Ko bi bil jaz šolski vodja, trudil bi se zvediti, ali ima učitelj ljubezen do svojega poklica, in ko bi to najdel, zagotovljen bi bil dobrega vspeha. Podlaga te ljubezni je posebno misel, da je učiteljsko delovanje pošel dušne miloserčnosti, in to naj nam ostane za zmiraj ideal.

Vé se pa tudi, da se ne živi samo od ljubezni do poklica, in da k tej veliko pripomore učiteljevo dobro materijalno stanje, in da se ljubezen do poklica s slabo plačo celó podkoplje. Radoveden sem, kdo bi iz gole ljubezni, ko bi mu ne migali darovi Fortune, hotel postati kak zdravnik, odvetnik i. t. d., t. j. samo zavoljo tega, da bi ljudstvu koristil? Se vé, da je čast tudi večkrat merodajavna; vemo pa tudi, da je naj več plačilo tisti magnet, kateri kliče in vleče v kak stan. Če po tem takem že vsak takrat, ko si voli poklic, gleda na to, zakaj bi se enake zahteve samo učitelju v zeló štele, in se mu klicalo: „Tudi ti, Brutus?“ Ljubezen premore vse, ali njena podlaga je tečna hrana. Kako je mogoče veselje do poklica ohraniti, če je vedno treba misliti še na druge zaslužke! Dokler se bode z učitelji tako ravnalo, kakor je ravnal kmet s svojim konjem, ki je snopič kerme na palci tako na svoj herbet privezal, da jo je konj zmiraj pred seboj imel, pa nikoli dosegel, če je še tako tekel; dokler bode učitelj samo „modérni“ Tantalus, kteremu se sladki sadi le kažejo, in se hitro odtegnejo, ko jih hoče prijeti: tako dolgo ta zeló imenitni stan tudi ne bo cvetel, in svet ga bo še zmiraj po strani gledal; pa tudi marsikteri z dobrimi učiteljski lastnostmi mu bo zategadel herbet obračal. Plačilo pripomore veliko k ljubezni do poklica, in sicer ravno tako, kakor dobra hrana delo lajša, skerbí odpravlja, in nas popolnoma, z dušo in s telesom, daje poklicu. Veselje pa premaga veliko težav, in te poznamo posebno mi učitelji, ko jih že za novo leto dosti dobimo.

Kedaj naj se pa ljubezen do poklica začénja, in kako naj se kaže, ali kako naj se podpira?

Kaj ne, prazno vprašanje? Kedaj drugikrat naj se to zgodi, kot takrat, ko si kdo svoj poklic vóli. Da bi tako bilo! Skušnja nas, žalibog! uči, da je dovolj učiteljev, kateri se v prvih letih svojega delovanja zmiraj bratijo z mislijo, stan kmali premeniti z drugim in še le tadaj si to iz glave izbijajo, kedar so vse ilusije uničene. To je v veliko škodo za šolo in za učitelja. Še hujše je pa, če učitelj ostane nezadovoljen učitelj. Nezapopadljivo je pa tû posebno, če taki možaki tudi svoje sinove silijo v ta stan. Za nezadovoljnega učitelja je naj boljše, če si poišče drugi stan, kar pa vselej ne gre. Če pa že ostati more, kar je, naj se zedini s svojo vestjo, naj se povzdigne k činu volje zoper vse protigovoreče strani nižjih dušnih moči, in s časom se prikaže veselje in radost do posla, in dela se iz ljubezni to, kar se je popred delalo le iz dolžnosti.

Dalje naj si vsak misli, da je pred vsem učitelj, in potem še le, kaj še more ali sme biti in po kakem načinu. Mnogo jih je, ktere vodi telesni prospéh ali čast, da se potem šoli bolj odtegujejo in zabredejo v nevarnosti. Omenjam tû posebno glasbe, in lahko bi imenoval učitelje, kateri zavoljo te večkrat pozabijo, da je njihov leseni prestol v učilnici prazen.

Sramota pa je posebno školniku, kateri se prederzne med naukom kaj početi ali delati, kar ne spada k nauku. Tak naj nikoli več ne govori o važnosti svojega poklica. Stanu zvesti učitelj si bo zmiraj mislil, da vse njegovo djanje posvečeno je šoli, in ne eno minuto se ne bode odtegnil dragemu šolskemu času.

Ljubezen do poklica se pa posebno kaže s tem, da učitelj rad hodi v tečaje omiko nadaljujoče, in ljubi vse, kar mu tekne k izobraženju. Marljivo čitanje pedagogičnih spisov, in če celó tudi večkrat nič novega ne prinašajo, je to olje za plamen ljubezni do poklica, in se zamudki o tem pozneje zeló osveté.

Konečno naj še omenjam tovaršije kot pomoček za ljubezen do poklica, se vé da prave, previdne voljene tovaršije. Že zato se ta priporoča, ker učitelja okrepcuje. Med tovarši se pozabi na vse muhe učencev, in kamen pade vsakemu od serca, kedar prestane težave leže pod kamnom. Varovati se je pa vendar treba tovaršev samo navidezne izobraženosti in dvomljivega obnašanja, kar je že večkrat, posebno mlajim učiteljem, narmanj oropalo ljubezen do poklica. Blagoslovljene naj pa bodo ure, ktere preživamo med odkritoserčnimi, zvestimi tovarši, kateri so polni vestne gorljivosti do po-

klica, s katerimi se pogovarjamo, podučujemo, spodbujamo, tolažimo, in svoje hvale iščemo le v dobrem spričalu večne vesti.

Prihodnost kranjskega ljudskega šolstva.

Nadepolni mladeneč se zanaša na naj boljšo prihodnost. Tudi mlado kranjsko šolstvo se nadja naj boljše bodočnosti. Kaj torej pričakujejo kranjski ljudski učitelji od prihodnjih milejših časov? Nadjajo se, da se za gotovo snide slavni kranjski deželni zbor, preden bode tekoče leto zatonilo v morji večnosti. Za terdo tudi upajo, da bode ta zbor važno šolsko postavo o napravljanji in vzdrževanji ljudskih šol in o pravnih razmerah ljudskih učiteljev razpravljal, dognal in tako sklenil, da se bode moglo na podlagi te postave kranjsko šolstvo v malih letih povzdigniti. Kranjski učitelji tudi pričakujejo, da bodo presvitli cesar to postavo, ako bode primerna našim razmeram in potrebam, tudi kmali poterdili. Po tem se za terdo zanašajo, da se bodo nova šolska nadzorništva vse prizadela, da se naše ljudsko šolstvo v smislu te postave v malo letih prenaredi.

Da se na tanko izgovorimo, naj še bolj na drobno svoje želje razodemo.

Kranjsko je gledé šolstva zelo zaostalo za drugimi deželami na Avstrijskem. 9 dežel, zastopanih v državnem zboru, ima boljše ljudsko šolstvo, in le 4 dežele (Primorsko, Galicija, Dalmacija in Bukovina) so v tej zadevi še na slabšem od Kranjskega.

Da bode kranjska dežela une v šolstvu, tedaj v omiki in blagostanji dotekla, treba je:

1. sedanje šole razširjevati;
2. nove šole vstanovljati;
3. za nove učitelje skerbeti;
4. sedanje učitelje boljše plačevati.

Kranjsko ima sedaj 12 čveterorazrednih šol, 4 trirazredne, 22 dvorazrednih in 167 enorazrednih, pravilno vstanovljenih ljudskih šol (direktivmässige Schulen).

Ako se bode hotlo novim postavam zadostovati, treba bode skoraj vse dosedanje šole nekoliko razširiti. Čveterorazredne šole v Ljubljani, Idriji, Škofjiloki, Postojni i. t. d. bode treba raztegniti na 6 ali vsaj na 5 razredov.

Trirazredne šole v Černomlji, Vipavi, Teržiču, *) Ribnici kaže vsakako z enim razredom pomnožiti.

*) Po novi postavi se omenjene glavne šole ne morejo imenovati 4razredne, ampak le 3razredne, ker imajo le po 3 učitelje.

Izmed 22 dvorazrednih bode treba, da se zadosti postavi, saj 6 za dva razreda in vsaj 8 za en razred pomnožiti.

Izmed 167 enorazrednih naj bi se pa napravilo najmanj 30 tri-razrednih in 40 dvorazrednih ljudskih šol; 97 bi jih še ostalo nespremenjenih z enim razredom. Novih šol bode treba ustanoviti še 40 — 50.

Da je to djanska potreba, izračunili smo to iz števila za šolo vgodnih otrok v posamnih duhovnijah, katerih je na Kranjskem nad 280; ali do sedaj so prave šole bile le blizo v 200 duhovnijah. V vsaki duhovniji pa so okoliščine skoraj popolnoma tako vgodne za napravo šole, kakor jih zahteva nova deržavna šolska postava od 14. maj. l. 1869.

Morebiti bode kdo ugovarjal, da ne bode treba toliko novih šol napravljati, ne tako obilo dosedanje šole razširjevati.

Temu naj bode sledeče pojasnilo: Leta 1870. je bilo za šolo vgodnih otrok nad 48.000. Od teh otrok jih je hodilo v vsakdanjo šolo nad 26.000. (O nedeljski šoli ne govorim, ker je za resnični in znameniti napredek premalo važna.) Brez vsakdanje šole, t. j. brez vspešnega poduka bilo je minulo leto nad 22.000 otrok. Omenjeno število, šolo obiskajočih otrok je hodilo k 280 učiteljem v šolo ali v 280 razredov.

Lahko se potem na dalje preračuni, da bode za vsakdanje podučevanje onih 22.000 otrok treba še nad 230 učiteljev in ravno toliko razredov. Vseh ljudskih učiteljev bi po tem bilo 510, i na enega bi spadalo 100 (90 — 100) otrok.

Reklo se pa bode: Vsi za šolo vgodni otroci ne bodo nikdar tudi v šolo hodili.

Kako pa je to, da na Moravskem in Tirolskem še več mladine šolo obiskuje, kakor jih veže postava? In od kod pride, da na Gorenjem in Dolenjem Avstrijskem, Salcburškem, Štajerskem, Koroškem, Českem in v Šleziji skoro vsi otroci od 6. — 14. leta pridno v šolo hodijo?

Mislím, da je začetkoma le strogo ravnanje šolskih oblastnij v to primoglo. Se vé, da so tu tudi druge vgodnejše okoliščine veliko zdale.

Leta 1850. smo imeli na Kranjskem le krog 100 pravilno ustanovljenih šol. V 20 letih se jih je narastlo na 200. Večina teh šol bila je l. 1850. le še enorazrednih. V teku 20 letih so se pa nekatere pomnožile z 1, 2 in 3 razredi.

Akoravno se v omenjeni dobi od strani deržave ni toliko storilo za šolstvo, vendar je pa bilo cerkveno nadzorništvo tem delavniše.

Ako hočejo sedanji šolski uradi prejšnje posnemati in zadostovati sedanjim tirjatvam in postavam, morajo v novem desetletji (70-80) ustanoviti najmanj 100 — 150 razredov, s tem, da se napravljajo nove šole in sedanje razširjajo.

Koliko težav bode to prizadevalo, koliko truda bode to šolskim možem nalagalo in koliko žertve bode posamnim občinam, tega sedaj ne razkladamo! Opomnili bi le še, kje se bodo dobili potrebni učitelji, da bodo podučevali v novih šolah in v novih razredih?

To vprašanje je kaj važno. Že sedaj, ko se ne vstanovljajo nove šole in ne razširjajo stare, že primanjkuje učiteljev. Pa še bolj bode jih manjkalo v prihodnje. Obilo učiteljev je priletnih; te bode bela smert kmali djala v pokoj.

22 učiteljev na Kranjskem je starih 50 — 60 let, 16 učiteljev 60 — 70 in 2 učitelja 70 — 80 let.

Mnogo učiteljev ima že precej službenih let. Po novi postavi, katero morda dočakamo v 2 do 3 letih, bodo dobili ti pokojnino, kajti 20 učiteljev služi 30 — 40 let, 12 jih služi 40 — 50 in 3 učitelji 45 — 50 let.

V prihodnjih 10 letih bode šlo v pokoj ali pa odmerlo 40 — 50 učiteljev. Potrebovalo se bode torej 150 — 200 učiteljev. —

Vprašanje nastane, ali bode mogla ljublj. izobraževalnica za učitelje v teh letih toliko učiteljev nategniti? Dvomimo. —

Kje tedaj dobiti učiteljev, to bodemo v prihodnje nasvetovali.

Metrična mera.

Pri 13. letošnji skupščini idrijskih učiteljev govoril J. L.

(Konec.)

Novi uteži so s sedanjimi v tem razmerji:

1 gram = 0.057 (blizo $\frac{1}{20}$) lotov;

1 kilogram = 1.785 (blizo $1\frac{3}{4}$) funtov;

1 metrični cent = 178.567 funtov;

1 tona 17 centov 85.67 funtov;

1 kilogram = 2 colna funta (1 colni funt = 0.89 dun. funtov).

1 dekagram (10 gramov) = 0.57 ($\frac{1}{2}$) navadnih funtov. Dekagram se po Nemškem imenuje „novi lot“. Ta bode pri nas spodrnil $\frac{1}{2}$ lota.

Naj spregovorim konečno še nekaj besedi o koristi metrične mere! Kdor je pazno premišljeval sestavo novih mer, razvidi, da so vse različne mere dolgostne, kvadratne itd. osnovane na eni podlagi, namreč na podlagi dekadične številne sisteme. Pri tej razločujemo enote (M, L, G), desetice (DM, DL, DG), stotice (HM, HL, HG), tisočice (KM, KL, KG) itd.; potem desetine (zehntel) (d/M, d/L, d/G); stotine (c/M, c/L, c/G) itd.

Kdor tedaj razumeva dekadično številstvo, seznanil se bode kmali z novo mero. Pri novi merski sistemi so vsi deli v enakem razmerji med seboj; vsak viši del se razdeluje na 10, 100 ali 1000 nižih delov. Pri sedanjih merah pa imamo števila 6, 12 (dolgotna mera), 36, 144 (kvadratna mera), 216, 1728 (kubična mera), 100, 32, 4 (uteži). Vsa ta števila pa si težko zapomnujemo, ter le počasi z njimi računimo. Z novimi merami se bodo pa zelo veliki načini naglo izverševali. Sedanje mere so bile znajdene le po naključji, ter so jih le samovoljno, brez zdatnega vzroka za edinske mere vpeljali; nove mere pa imajo zanesljivo naravno in znanstveno podlago.

Da je metrična mera velike praktične vrednosti, nam priča tudi to, da jo rabi že blizo 120 milijonov ljudi v zapadni Evropi in v Ameriki. Z novim letom 1872. bodo to mero vpeljali tudi po vseh nemških državah. Ako jo tudi Avstrijansko kmali dobode, bode občevanje z vsemi temi deželami kaj lahko. Do sedaj je bila velika razlika v meri in v vagi med posamnimi državami; učenci po šolah, kupci, obertniki in drugi morali so se uriti mnogo raznih mer, ki so bile tu pa tam v navadi.

Metrična mera pa tudi pri nas ni čisto nova prikazen. Možje, ki se pečajo z vednostjo, rabijo jo skozi in skozi pri svojih znanstvenih poskusih. Matematikarji, fizikarji, kemikarji, zemljemerci (inženirji) se poslužujejo le metrične mere. V dr. Močnikovih „številskih knjižicah“ za ljudske šole se nahaja mnogo nalog z metričnimi merami. Kdor jih hoče reševati, mora vsekako poglobitna načela nove mere razumeti; pa sej to učenje ne bode nikomur prizadevalo težav. Naj prvo si moramo prisvojiti pravi pojem edinske dolgotne mere „meter“, posodne mere „liter“, ter utežne mere „gram“. Zapomniti si nadalje moramo gerške množivne izraze: deka, hekto, kilo, mirija in latinske delivne: deci, centi, mili. Pervi so identični s celotami (die ganzen), drugi pa z decimali (desetinami) pri dekadičnem številstvu. Začetkoma si bode treba zapomniti in razumeti le tiste naj navadnije mere, ki bodo sedanje kupčijske izpodrinile, p. M, d/M, c/M, DM, HM, KM; ar, ster; L, d/L, HL; G, DG, KG, metr. cent itd.

V ljudski šoli bode treba naj prej novo mero razlagati. Moja misel je celó, da bi se berž polagoma pričevalo. Kakor sem že omenil, bode čez pet let skoro gotovo tudi pri nas metrična mera edino veljavna. Takrat jo bode torej treba praktično rabiti. Med tem časom pa imamo učitelji priložnost, da mladino v novi meri do dobrega podučimo. Kaj bi potem mladini pomagalo, ako jo sedaj urimo v stari meri, če pa zapustivši šolo nove mere razumevala ne

bode? Vse meri na to, da se novega dela le poprimimo z dobro zavestjo, da s tem pripomoremo veliko k splošnemu napredku!

Metelko

v

slovenskem slovstvu.

Zleg str. 57, ko bi tudi res bilo kje v navadi, je vendar le v prejšnjih časih ljudstvu v javnih govorih nepremišljeno posliljeno slovo; ker si starega pridevnika niso znali razkladati, menili so, da je zlega v Očenašu samostavnik (vid. Jezičn. II, 13); beljuga v ruskem, kakor se mi zdi, tudi Hausen. — Bolje oréšak nam. oréhak str. 60; zvonec po korošk. planinah Kuhglocke, zvonček Glöckchen; Glockenthurm (cf. str. 70 zvoník) tudi zvonica; česko na novo skovano nezabog str. 70 mi ni všeč, Bog ima biti prednji zlog, toraj Boganeved (Heide, der Gott nicht kennt). Pot rabijo tedaj Dolenci in vsi Korošci v mošk. spolu, nikoli pa se ne sliši na Koroškem v srednjem. Stsl. čuzij str. 79 se pač bolj vjema s tuj kot s ptuj, lat. peregrinus, peregrinor, od tod pelegrin, nem. Pilgram (cf. Jezičn. II, 6). Po Kor. hlapcev, eva, evo za hlapčev str. 81; namesti slovanskega gorek bitter pravijo v Zili jerek, gorek v pomenu warm je po Korošk. malo v navadi. Znamnje str. 81 preterdo, toraj znamenje; za dol. medenka str. 82 pravijo v Zili medenca messingene Stecknadel, Sperrnadel; zbirčen str. 84 nem. kor. kläublerisch v. kläubeln. Začernel str. 89 je toraj tudi roth, kakor v Zili černjel. (Poreden str. 89 vid. Jezičn. II, 22; tisuč str. 92 vid. I, 35; hejnati str. 119. vid. III, 16.)

Zakaj ne bi se pisale stare še jako navadne oblike pravičnejši, potrebnejši, starejši, slabejši (str. 90) itd.; nepotrebno je po tem takem ondi povedano pravilo. Ko bi ta oblika ne bila vterjena v starodavnosti, bi jo smeli pustiti; sedaj pa ne. Drugače je hud in mlad, na tanko po pravilu. Čveterina str. 97 Viergespann, na spodnjem Koroškem imajo glagol čveteriti vierspännig arbeiten p. ackern; za polovina - ica je po srednjem Koroškem slišati tudi pólmæc, po pólmæca; namesti marsikteri imamo najsikteri, za marsikak najsikak; kazavni zaimék s se je po spodnjem Koroškem ohranil še v do se dobe, do seh dob; ni-li temu prištevati tudi sedaj? Tudi na spodnjem Koroškem se sliši pogostoma: smo vzdignuli, zvernuli, vtek-nuli str. 109 itd.; režati str. 111 na Korošk. mit den Zähnen blöcken: kako je na me zarežal; auseinander stehen, gähnen, gespalten seyn. Stare oblike učiste, rečeste, dobiste str. 136 itd. so tudi po gornj.

Koroškem v navadi, pa le v sedanjiku. Predpretekli železnik str. 137 so koroški Sloveni razun Teržacanov pa Ziljanov pogubili že vsi. V Zili se glasi v edn.: bésam, bésa, bé, dvoj.: bésva, bésa, množ.: bésma, bésa, bésa. Vodnik je svetoval duhovnom, naj se ga poprimejo in naj ga razširjajo. Ne bom se sprega po svoje: nébam nebáš nébe, nébava nebata, nébma nebate nébjo. Morebiti je tu bim nam. budu. Pravi glagolni deležnik (Transgressiv) pretekl. časa na ša str. 138 je še slediti po Koroškem; pred malo dnevi še le sem slišal gornjo Korošo: pəpognúvš.

Členek raz str. 143 sam za se t. j. von oben herab: raz glavo, mizo, steno vzeti, raz streho pasti, raz goro priti itd. Zavoljo, zavolj, tudi korošk. zadela, zadel, rusk. dlä (dlja). Ni li vzrok iz nem. Ursache po pismenni prestavi? Urak po Kor. incantatio, med ljudstvom navadno „das Vermeinte“, iz u in reči: lep junec, úrak ne bodi mu! Lepa krava, úrak ne bodi jej! (cf. stsl. vúzrokü causa; urokü sententia, supplicatio etc., nsl. ureči fascinare, urok incantatio, uroki das beschreiben, ima uroke, vuročiti vurčiti, urokljiv leicht zu beschreiben Mikl.) Primščina str. 150 je kor. die Ehrung (auf eine Hube, Keusche mit einem bestimmten Gelderlag an die Grundherrschaft), prijeti (die Realität bei der Herrschaft verehren cf. arrha, arenda etc.). Prataka Kalender ni znana na Koroškem, menda iz tal. pratica (practica); kalend-r je širjega obsega in ima že več državljskih pravic! K doslé str. 156 tudi pošle (stsl. posle) verh potle; zjutra, zgoda itd. str. 160 so sploh navadne.

Prislov ima v sodnji stopnji e, eje, ejše, še: teže, topleje, toplejše, lepše, pridevnik pa a, eja, ejša, ša: teži, topleji, toplejši, lepši. To naj bi se str. 162 popravilo in pristavek „Unterkrainisch, Oberkrainisch“ naj se zbríše. Če smem v mošk. in srednj. sp. str. 195 reči: lepšzga, lepšzmu, zakaj ne bi smel v žensk. reči: lepše, lepšej? K pol str. 197 naj se oméni tudi spodnj. kor. spólu (spóvu) immer, fortwährend, česk. spolü zusammen, miteinander. Če Notranjci v srednj. tož. še rabijo je str. 200, se vjemajo s Korošci v tém, da se lepo ognejo gorenski dvomljivosti. Korošci pravijo: tele, vidiš ja ali jo, pa nikoli ga. Tako je množ. tož. nje, je še popolnoma v navadi nam. novejših (modernisirenden, russissirenden) njih, jih p. Ste je vidili? kam ste je djali? ste je drago kupili? Kranjci naj si prizadevajo pripraviti ta toživnik zopet v pisavo. Da je naju, vaju, nju, ju, str. 201 rodivnik, naji, vaji, nji, ji pa toživnik, opomba ta se mi vidi prav dobra. Da Kranjci v obeh spolih rabijo ta str. 202, to je pomanjkljivo; bolje razločujejo Štajarci ta, ta, to, in s pristavljenim to: toti, tota, toto, kakor Kranjci z le: tale, leta, leto. Verh tega pravijo Korošci te, ta, to. Obliki te

se ni čuditi, sej tudi Latinec piše mošk. iste, ille, ipse. Na spodnj. Kor. skor sploh kir^z str. 204 n. kateri; iz dolenskega ki, ka, ko se izhaja hrov. koji, koja, koje; čegà, okrajšano čá je povsod po Korošk. v navadi, pa nikoli namesti koga. Tudi tu pravijo: od koga si dobil? čgà je le wessen, in iz tega je Kranjec stvaril svoj čigav. Nam. hočem se govori po gornj. Kor. še čo str. 206, kakor ne mo nam. ne morem. Zakaj ne bi se pisalo jed^o, rečej^o str. 207, vs^o njiv^o, po glasu in priliki. Sploh bo minulo nekaj časa, dokler bomo demo prav pisali e pa e, o pa o. Za nas Korošce rabite Kranjci e in o prepogosto ondi, kjer imamo mi e in o, in prav velikrat se vjema z nami staroslovenščina. Le čas bode vbral nam tu spet soglasje.

Po tej slovnici je storjen velik korak k zboljšanju našega narečja, in iz Notranjskega in Dolenskega je marsikaj pomanjklivega, pozabljenega in zanemarjenega se doveršilo in oponovilo, kar nam obéta veselo prihodnost, in kateri se jezika še le uči, pa tudi jezikoslovec, bo rad v roke vzel to naj novejšo delo.

Da mora biti na Dolenskem in Notranjskem dosti velik jezikov zaklad, se mi je dozdevalo, in iz vzrokov, ki sem jih že povedal, sem bil vedno te misli, da se je tudi skladnja mogla ondod ohraniti bolj čista. Tu ob Dravi smo v obéh ozirih že mnogo pogubili, ter smo iz lahko razvidnih vzrokov v veliki nevarnosti pri sedanjih razmerah še več pogubiti. Nova učilnica v Ljubljani daje naj vgodniši priliko, pobrati vse kar koli živi še jezika po vsej deželi, ker si Stajarci tudi prizadevajo storiti, kar le morejo. Jako želim i jaz po svoje pomagati dobri reči, ali — čez 14 let že služim za duhovnega pastirja med Nemci, in to je, kar me tlači, kar me je v potrebnem znanji pomeknilo nazaj ne pa naprej; nekteri pa, ki živijo sredi med (slovenskim) ljudstvom, ne storijo nič, in kakor je že Nedožer opomnil od svojih Slovakov, „gloriosum sibi ducunt, si nullos in sua bibliotheca slavicos libros habeant!“

Perva in naj potrebniša reč je slov. časnik, ki ga Ljubljančani mislite dajati na svetlo, da se prime zboljšani čerkopis in po času ljudstvo pripravlja, da se bode moglo vdeleževati koristnih ved, ki se po njem imajo razširjevati.

Ko bi jaz mogel pa utegniti, bi v jezikoslovnem oziru preiskati hotel kranjsko-koroške planine. Zaverhom n. pr. Kaplji itd. bi se dobilo še prav mnogo, česar si nismo svesti, ker tod so se ohranili ljudje v besedi in nrvah prvotniši, kakor préd planinarji. Sploh je, kar tiče čistoto, v besedi pastir, kmet in górník (vinogradnik) pred Slovenom tergovcem, kakor tudi gorjanec pred poljancem in notranjec pred mejašem s tujimi jeziki.

Naj važniše kmetijske resnice za ljudsko šolo,

spisal *Fr. Govekar.*

(Dalje.)

Vpr. Kaj je moševina ali laknjic?

Odg. Moševina ali laknjic je naj poglavniši obstojni del vsega rastlinja. Moševina dela drobne mehurčike (stanice), ali pa podolgate cevi, v katerih je skrob, sladkor, listno zelenilo, barvila i. dr., ki se pa dadó po pranju v vodi, v vinskem cvetu, v kislinah in drugih topilih odpraviti, in kedar se je vse izlečljivo odpravilo, ostane sam laknjic. Čist laknjic ali moševina je bel, dlakast, brez slaja in v vodi raztopljiv, suh in na suhem dobro obstoječ, pa vendar rad vleče na se mokroto, in potem na solncu in zraku trohni, ter zadnjič postaja gnojic. Očiščena moševina ima v 100 delih 44.4 ogelca, 6.2 vodenca in 49.4 kislica. Iz laknjica so naj več debla, stebila, veje, korenike, spodnja lubad, perje in sadje razun soka. V mnogem jako suhem lesu je po 96 — 98 stotin samega laknjica. V nekterih rastlinskih delih se dostikrat nahaja v koščenem stanu, kakor v orehovitih lupinah, v vseh sadnih koščicah in v mnogem lesu.

V. Kaj je skrob ali močic?

O. Močic je bel in tanek in je prah iz samih kroglic, je obstojni del mnogih rastlinskih delov, zlasti pa se nahaja v žitnem zernji, v sočivji, v mnogih gomoljih, v krompirju, v plodovih, n. pr. v kostanji, želodu, jabelkih, celó v drevesnem lubji in v lesu ga je najti v pičlej množini. Skrob pade v merzli vodi na dno, v vrelej pa se namoči in napne v neko zdrizasto stvar, ki ji pravimo lép ali póp. 140 funtov krompirja daje 20 funtov močica, 40 funtov dobre pšenice pa ga daje 15 funtov. Močic je na méro naj poglavitniši rastlinski živež za ljudi.

V. Kaj je žlezec ali guma?

O. Žlezec je prvo, kar se iz rastlinskega soka pod oblastjo življenske moči odloči. Žlezec je obstojni del skoraj vseh rastlin in vsakega sadú; v žitu in v sočivji je v posušenem stanu. Žlezec se dá v vodi raztopiti, ako pa v njem ni gnjileca, ter sta le kislic in vodeneč v enakem primerji kot v vodi obstojna dela, se druží s sladkorom, in se večkrat spremeni v sladkor.

V. Iz katerih delov je moševina, skrob, žlezec in sladkor?

O. Moševino, skrob in žlezec sestavlja vse enake sestavine. 162 funt. ima 72 funt. ogelca, 10 funt. vodenca in 80 funt. kislica. Sladkor sestavlja enaka množina ogelca in nekoliko več drugih sestavin, kajti 171 funt. sladkorja sestavlja 72 funt. ogelca, 11 funt. vodenca in 88 funt. kislica.

V. Zakaj oddajajo rastline kislic iz ogelne kisline nazaj zraku?

O. Zato, ker zadostuje kislic v vodi za napravo moševine, skroba, žlezeca in sladkorja; kar ga pa ne porabijo, in ga imajo preveč, ter ga izhlapijo.

V. Zakaj pa rastline ne porabijo vso ogelno kislino, katero vedno iz zraka v se serkajo?

O. Zato, ker se porabljena ogelna kislina v zraku vedno z novo nadomestuje, in sicer: 1. z ogelno kislino, katero po dihanji ljudje in živali neprenehoma ves čas iz pljuč dihajo; 2. vsled sožiganja derv, ogelja, šote itd., kjer se tako ogelc, kterege ne manjka v omenjenih snovah pri sožiganji na zraku s kislecem v ogelno kislino spoji, enako kosu ogelja, kterege sožgemo; 3. iz sognjitihi živali in rastlin, kajti trohnenje se primerja počasnemu zgorjenju, pri katerem se v snovah bivajoči ogelc spremeni v ogelno kislino.

V. Iz tega, kar ste mi sedaj povedali, se mi zdí, kakor da bi rekli, da živali in rastline druga drugi pogojno služijo k življenju?

O. Sej to je tudi tako; živali namreč napravljajo rastlinam toliko potrebno ogelno kislino, in iz ogelca in vodé pa rastline delajo močic, sladkor, kateri pa rastlinam za živež služi.

V. Ktere pervine pa sestavljajo mast, olje in smolo?

O. Tudi jih sestavlja ogelc, vodenec in kislic, samo da imajo dosti manj kislica od skroba in sladkorja.

V. Iz česa pa je beljak, klejevina in sirnina?

O. Te so iz kisleca, ogelca, vodenca in dušeca, ki je namešan z nekoliko žveplom in fosforom. V razloček imenujemo te „kislica navzeta“ od prejšnjih „kislica prosta“ telesa.

V. Ali dobé rastline vse pervine, iz katerih „kislica navzete“ rastlinske snove (beljak, sirnina, klejevina) so iz zraka?

O. Ne; iz zraka dobivajo rastline le ogelca, vodenca in kislica; žvepla, fosfora, kakor tudi večidel dušca pa dobivajo iz zemlje. Razvidno je tedaj iz tega, kako važno in potrebno je, da zemljo gnojimo, ter tako rastlinam v njem dajemo potrebnih snov.

(Prih. dalje.)

Iz soglasja.

Ker sem od sedmičnih soglasov že v priliki pisal in njih mnogótero rabo z zgledi pojasnil, naj povem še o nekih soglasih, katerim se pravi „mali sedmični soglasi“. Prav za prav bi se moglo reči jim „enharmonični“ soglasi, kajti namen omenjenih soglasov ni oni, kterege imajo velike sedmice. Spadajo zgolj v „moll“ glas, toda, ker

se v muziki rabi mnogo različnosti in skladatelji mnogokrat dajajo skladbam posebni značaj, torej se tudi taki soglasi po mnogih sredstvih izpeljujejo v „dur“.

V zgledu je soglas iz glasek: Cis, E, G, B. Vsak teh štirih glasev pa se more preminjati in sicer; Cis, pri a in b (glej zglede) z Des; E pri b z Fes; G pri c z dvojim Fis; in slednjič B pri c in d z Ais. Na ta način nastane pri vsaki premembi nov soglas, kateri spada k drugemu zvuku (Tonleiter). Pervi soglas v zgledu spada k D-moll; tisti pri a, k F-moll; pri b, k As-moll, pri c, k Gis-moll in pri d, k H-moll. Ti soglasi so samo trije, in sicer: C, Dis, Fis, A; Cis, E, G, B in, D, F, Gis, H.

V akroamatičnem redu bi jih bilo, (to je, vseh izpeljanih) 12.

1. C, Dis, Fis, A.	7. Fis, A, C, Dis.
2. Cis, E, G, B.	8. G, B, Cis, E.
3. D, F, Gis, H.	9. Gis, H, D, F.
4. Dis, Fis, A, C.	10. A, C, Dis, Fis.
5. E, G, B, Cis.	11. B, Cis, E, G.
6. F, Gis, H, D.	12. H, D, F, Gis.

Ako se po zgor rečenem načrtu posamesne glaske preminjajo, dobiva se taka množina soglasov, in toliko različnih poti do tujih (oddaljenih) zvukov, da moramo kar stermeti. Od tod pride, da se nam kompozicije včasih tako zdijo nerazložljive; pa vendar drugega čudnega nimajo, kakor ravno premeteni „enharmonični“ soglas v raznih spremenih. Vse to pa moramo pripisovati le znajdbi glasovira in veličastnih orgel, kajti le ta dva „instrumenta“ sta najdlja pot do enharmonike, kjer vsaka „tasta“ ima več imen. Kako se godi izpeljava „enharmoničnih“ soglasov v bližnje in daljne zvuke, bom povedal drugokrat.

Z g l e d.

	a	b	c	d

Feigel.

Književstvo.

Prirodopisje za ljudske šole. Spis. France Govekar, učitelj. Natisnjeno v Pragi, 1871. To delce obsega na 102 straneh ob kratkem te-le stvari: živalstvo (1. sesavci, 2. ptice, 3. zemljevodnice, 4. ribe, členkarji), rastlinstvo (1. koristne rastline, 2. škodljive rastline), rudništvo (1. persti, 2. kamenje, 3. gorljive rudnine, 4. soli, 5. rude); dodatek (za ponovljanje in pismene naloge); imenik opisanih živali, rastlin in rudnin.

Ta knjižica je prva tej verste za naše ljudske šole, v katerih se po novem učnem redu mladost podučuje tudi v prirodopisu. To delce je prav skerbno sestavljeno z ozirom na pogloblitve stvari, ktere se tičejo kmetovanja in obertnije v vsakdanjem življenju. To prirodopisje bode učitelju pri obdelovanji tega uka sploh kot vodilo prav dobro služilo; v zgornjih razredih, kjer se ta vednost že nekoliko bolj širi, bodo pa to knjižico tudi učenci s vspehom rabili. Male (morda tiskarne) pomote v tej knjižici naj bi gg. učitelji sami popravljali. Slovenski učitelji, sezite po tej lični knjižici in koristite ž njo domačemu šolstvu! Dobiva se pri J. Giontini-ju v Ljubljani pa tudi pri izdajatelju na Igu (poleg Ljubljane, pošta: Brunndorf) za 20 kr.

Šolsko obzorje.

Od Save na Štajerskem. Dne 6. t. m. bil je za učitelje sevniškega, brežkega in kozijanskega okraja, posebno pa za prebivalce podčeterškega terga jako vesel in imeniten dan. Bila je namreč v Podčetertku redka slovesnost, ker ta dan je brežki okrajni glavar gosp. Josek, podčeterškemu učitelju, gosp. J. Böhheim-u, pripel na persa sreberni križec s krono, ki so mu ga Njihovo Veličanstvo podelili za zasluge o šolstvu. To svečanost povikšati, sešlo se nas je mnogo učiteljev od blizo in daleč, da smo počastili sivčeka, kateri že čez 45 let prav marljivo in z mladeniško navdušenostjo dela na šolskem polju. Po slovesni sveti maši, pri kateri je bila tudi šolska mladina, šli smo v primerno in okusno okinčano šolsko sobo. Veliko prijateljev ljube šolske mladine se je zbralo, tako, da je bila soba kmali premajhna. Po izvrstnem nagovoru gosp. okrajnega glavarja, v katerem je povdarjal gosp. Böhheim-ove zasluge o šolstvu, mu pripnè križec na persi. Ni ga bilo skoraj očesa, katero bi bilo suho, ko se je sivček s solznimi očmi zahvaljeval za tolikošno čast in milost, ter obljubil tudi zanaprej marljivo delati na šolskem polju. Potem poprime besedo okrajni šolski nadzornik, gosp. F. Jamšek, ter v prav tehtnem govoru dokazuje imenitnost učiteljskega stanú, ter povdarja pred drugim: „Akoravno nekteri ljudje učiteljski stan zaničljivo prezirajo, se pa vendar v viših krogih vé ceniti, kaj in koliko da učitelj stori za blagor človečanstva, kar nam ravno današnja slovesnost očitno kaže“. Potem še mladino navdušuje do hvaležnosti, ktere je vedno dolžna njihovemu skerbnemu učitelju. Sedaj tej svečanosti sledí še primerna deklamacija, katero je deklamoval pomožni učitelj gosp. F. Podobnik. Po kratkem a izvrstnem govoru sevniškega učitelja gosp. T. Dernjač-a, v katerem je zbrane učitelje opominjal, zvesto ravnati se po šolskih postavah, so g. okr. glav. in vsi zbrani Njih Veličanstvu trikratni „Živili!“ zaklicali, in s tem je bila slovesnost končana. Popoldne pa smo imeli skupni obed, pri katerem je sledila zdravica na zdravico. S posebnim nav-

dušenjem bila je sprejeta zdravica, katero je napravil gosp. F. Podobnik. V daljnem govoru predstavljal je slabo materialno stanje ljudskih učiteljev na Kranjskem, njih težave, križe i nadloge. Zdravico sklenil je z besedami: „Bog nas usliši in dodeli tudi našim milim sobratom na Kranjskem kmali milejšo osodo in boljše blagostanje, kterega si serčno želijo in ga težko pričakujejo!“ „Bog nas usliši! Živeli kranjski učitelji!“ zadonelo je iz vseh pers v znamenje, da štajerski učitelji ljubijo svoje sobrate, kterim še ne sveti solnce boljšega blagostanja, ter da milujejo njih nemilo osodo in jim serčno boljših časov želijo. Tako je kmali minul dan in prezgodaj smo se morali posloviti od ljubega kraja. Še si podamo nazoči učitelji bratovsko roko in gremo vsaksebi. Mislim pa, da nobeden izmed nas, ki smo bili pri tej slovesnosti, ne bode pozabil tega za učitelje resnično veselega dneva.

— b —

Iz Tersta. Tudi v Terstu imamo spraševanjsko komisijo za meščanske in splošne ljudske šole, ki se je 13. aprila t. l. že v drugič zbrala za pretresovanje začetnih učiteljev, ki so se bili oglasili in sicer: Caenazzo Alojzi, Seibert Anton Eugen, Calegari Josip, Ciatto Aleksander, Garzolini Josip, Androssich Matija, Bonin Gregor, Camus Miroslav, Ciach Filip, Contento Domenik, Rovere Peter, Tamaro Aleksander, Zennaro Mirko, Troha Jernej, Carrara Jakob, Visintini Ignaci, Zajec Janez, Čargo Anton, Brandenburg Abraham, Košavac Josip. Perva dva sta se oglasila za meščanske, vsi drugi za splošne ljudske šole. Po narodnosti so ti: 1 Nmec, Seibert, 2 Slovenca, Troha in Čargo, ostalih 17 pa so Lahi ali pa priverženci, kar že imena jasno kažejo. Po veri so: 1 žid, drugi katoličani. Jezik, kterega se je komisija posluževala, je bil izključljivo italijanski, tako tudi naloge in vsa vprašanja razun iz slovenščine in nemščine, kar je spraševal naš rodoljub g. Pleteršnik, profesor tukajšnje nemške gimnazije.

Pismene naloge za ljudske šole, ki so od dné 13. do 16. trajale, so bile iz pedagogike: Po kterih sredstvih si učitelj pridobi ljubezen in spoštovanje svojih učencev? Raba berila oziraje se na kazavni (intuizione) poduk in razlaganje slovnice. Iz italijanskega jezika: Dokaz potrebe in važnosti dela in stanovitnosti pri njem. Prestava soneta v prozo s komentarjem, s slovnico in z logično analizo tega-le terceta:

Così 'l miser, diss'io, ch'al basso è posto,

Presto si salva: e chi più in alto sorse

Miracol è se può ritrarsi al porto.

Iz nemškega: Das Leben des Landmannes verglichen mit dem Handwerker in der Stadt. Die Nebensätze in der deutschen Sprache. Iz slovenščine: Govor pri slovesnosti, kedar se odpira nova šola. Naj se sklanjajo besede: seme, vest, ljudje, ves svet, dve zvezdi, gospá. Iz številjenja: 36 delalcev dokončá neko delo v $14\frac{1}{4}$ dneva deláje $12\frac{1}{2}$ ure na dan; vpraša se, v kolikem času bode $\frac{3}{4}$ delalcev izgotovili isto delo, če delajo $\frac{6}{7}$ časa, kterega 36 delalcev potrebuje? Posebna metodika: kako se otrokom kaže, da na tanko in do dobrega razumejo lastnosti in vse verste trisstavke (Regeldetrie)?

Štiri ure časa je bilo odločeno za izdelovanje vsake naloge t. j. dopoldne od 8 — 12, popoldne od 2 — 6. Dné 17. začele so se ustmene skušnje, ki so bile od popoldne in sicer od 5 — 8. Vsak kandidat je dobil več kakor je predpisano, po tri vprašanja in v obziru težkote so se merila edino le po protekciji, tako da protektirani so dobili čisto malo in celó otročja vprašanja, drugi reveži pa veliko in težka. Posebno Slovincema ni bila preveč mila

osoda. Ravno taka je bila pri klasificiranji; čisto malo se je gledalo na izobraženje in študije kandidata, marveč na njegove nunce in — Bog vé — na koliko pri tej reči neveljavne in kakšne druge okolnosti; pa naj bode kakor hoče, factum je, da so dobili gg. Calegari, Ciatto in Garzolini spričalo s št. 1; Carrara, Contento in Troha s št. 2; štirje so padli, vsi drugi s št. 3. Razun Carrare in Trohe so vsi samo za italijanski podučni jezik kvalificirani, med tem ko je prvi teh dveh tudi za nemški kot „materia“, in drugi za slovenski in nemški kot podučni, in italijanski kot „materia“. Dosti bi se dalo pisati in govoriti, ali „tacerd auruni“. Ministerstvu za uk bi pač rad svetoval, naj bi prisežene možé (ne vem, morda so) v spraševanjsko komisijo jemalo t. j. zapovedalo, da pred, ko stopijo v komisijo, prisežejo, da bodo po vesti in postavah ravnali in da bi za nezadovoljne, katerim se včasih vendar le zna zgoditi kaka krivica, kak viši forum apelacije vstvarilo, kjer bi se lahko pritožili in iskali pravice in bi se ne pustilo vse v komisijnih rokah.

Iz Idrije. (*Naznanilo gg. kranjskim ljudskim učiteljem zarad statistike domačega ljudskega šolstva.*) Na mnogo vprašanja, ki so mi došla od prijateljev učiteljev, naznanjam, da sem do sedaj prejel že nad 150 odgovorov v zadevi omenjene statistike. Po moji razsodbi je v teh odgovorih prav veliko zanimivega in porabljivega blaga, ki je vredno, da se skerbno v celoto sestavi, ter svetu priobči. Zatorej se vsim gg. dopisnikom skupno še enkrat zahvaljujem za poslano gradivo in bratovsko prijaznost, katero ste mi v svojih listih tako odkritoserčno in prijateljsko razodevali. Sporočila od 150 šol sicer zastopujejo, da se iz teh more sklepati na splošni stan kranjskih ljudskih šol, katerih štejemo krog 200.

Vendar bi se k prav natančni in zanesljivi statistiki potrebovalo še onih 50 sporočil, ki mi jih še primanjkuje. Vljudno prosim tedaj še izostale gg. učitelje, da bi mi o stanu svojih šol kmali pisati blagovolili, da bode mogoče gorše delo na svetlo dati.

J. Lapajne, učitelj.

Iz Ljubljane. Sliši se, da bodo vse ljubljanske ljudske šole šolsko leto končale brez do sedaj navadnega javnega spraševanja in da se bodo namesto tega pridnim učencem napravljale razne slovesnosti in primerne šolske veselice. Programi ali razredbe učencev in učenk bodo se na koncu šolskega leta po stari navadi še dalje izdajali.

Razpis učiteljskih služeb.

V trirazredni ljudski šoli v Ribnici s slovenskim učnim jezikom je izpraznjena podučiteljeva služba z 210 gold. letne plače. Prosilci za to službo naj svoje prošnje oddajajo pri c. k. okrajnem šolskem svétu v Kočevju do 24. t. m.

Izpraznjena je podučiteljeva služba v Černomlju. Prošnje za njo naj se do konca t. m. pošiljajo c. k. okrajnemu šolskemu svétu v Novem mestu (Rudolfswerth).

S tem mesecem končava se prva polovica letošnjega „Učiteljskega Tovarša“, in prihodnji mesec začénja se druga polovica tega tečaja. Vse p. n. gg. naročnike, ki imajo „Tovarša“ le za pol leta naročenega, prosimo, naj pošljejo naročnino še za drugega pol leta, da razpošiljanje ne bode zaostajalo.